

Язиката Хівря

Ольга Мак

Давно колись, ще за кріпацьких часів, жило в одному селі подружжя: Іван та Хівря. Іван був дуже працьовитий, статечний і розважний, але жінку, мов на лихо, мав занадто цікаву до чужих справ, а вже таку слизькоязику [\[1\]](#) — не доведи Господи! Що б у хаті не сталося — Хівря відразу розносила по цілому селу. А вже як своє розносила, то чуже й поготів. Та ще мусіла знати, що в чийй хаті діється і що у чиєму горщику вариться, а як перша не довідалася якої новини, то просто хорувала від заздрости. Оце, бувало, почує, що в сусідки борщ не вдався, — та й зараз до іншої сусідки:

— Ой, кумонько, чи ви чули? Там Явдоха такого борщу наварила, що хоч собаці на хвіст вилий! Там така нездара, що нічого не вміє. Та там з неї така нехарапутниця [\[2\]](#), що я ще зроду не бачила...

Або побачить, що якийсь парубок дівчині підморгнув — і зараз по селу:

— Сусідонько, чи ви знаєте, що Нечипоренків Василь до Мелашки Ковбенкової старостів посилає?

— Та невже?!

— Істинну правду вам кажу! Оце перед Покровою і весілля буде. Сама бачила, як він до неї моргав. А чого б мав моргати? Та певно, що хоче сватати...

Стояла в Хіврі робота в хаті і в полі, не раз і свині були голодні, й корова вчас не здоєна, й вечеря не зварена. Бо ж, щоб усі новини по селі позбирати й порозносити, треба було мати час. Як уже Іван її не просив, як не соромив, не докоряв, не сварив — дарма! Нічого Хіврі не помагало. Та й сусіди Хіврі не любили, не вірили їй і дражнили "язикатою".

От одного разу поїхав Іван панське поле орати. Орав, орав до полудня, втомився гірко й зголоднів. Пустив воли на попас, а сам сів під дубом, пополуднував сухим хлібом з водою і зажурився. Оце ж поле колись належало його дідові-козакові, та з'явився польський пан з королівською грамотою, землю забрав, селян покріпачив і змушує на себе задарма працювати. Бідують люди. Та в інших господарів хоч жінки добрі. Наробиться чоловік у полі, натерпиться від панських гайдуків, а прийде додому — то й легше йому на душі. Бо й жінка, хоч також панщину відробляє, а все ж у хаті порядок держить: і їсти зварить, і сорочку випере, і позамітає. Покінчають усю роботу, повечеряють, а тоді сядуть разом, пожуряться, порадяться — і вже краще їм. А в Івана — що? Не раз прийде додому, а жінки нема, і діти голодні й піч холодна, бо Хівря, чи ходила на панщину, чи ні, — вже з язиком по селу бігає. А щоб порадитися з нею, чи поскаржитися на панських посіпак і самого пана — сохрани Господи! Одразу ж ціле село знатиме, а тоді начувайся біди.

Отак сидів Іван під дубом, журився-журився і не зчувся як заснув. І приснився йому покійний дід. Став перед Іваном і каже:

— Не журися, сину. Запрягай воли та виводь борозну рівненько — просто аж на той

білий камінь. Як мудрим будеш, то і з кріпацтва викупишся і господарем станеш. Та гляди, жінці своїй сім год правди не кажи, бо буде біда...

Прокинувся Іван, розглянувся довкола і сам собі не вірить: стояв же дід отут навпроти, наче живий, а нема нікого.

Перехрестився Іван, запряг воли у плуг і повів борозну рівненько на другий бік поля — якраз на білий камінь, що лежав на межі. Погейкує на воли, натискає на чепіги^[3] і поволі ступає за плугом. Аж плуг раптом за щось зачепився і став. Дивиться Іван — а то зігнилий пень у землі. Вивернув він той пень, а під пнем яма, а в ямі великий горщик, повний червінців.

— Оце ж мій покійний дід напевно його тут і закопав! — догадався Іван.

Впав на коліна, помолився за дідову душу, горщик з грішми добре в торбу заховав і далі оре, мов би нічого й не сталося. Оре та й оре, а сам думає: "Казав покійний дід, що, як мудрим буду, то й з кріпацтва викуплюся і господарем стану. Але як його викуплятися, коли пан знає, що я бідний? Зараз і питає, звідки в мене гроші? Коли б моя жінка не була така язиката, то хоч з нею порадився б. Та їй признатися — то все одно, що по цілому селу роздзвонити. Зараз і до пана дійде. Не даром же й дід остерігав, щоб їй сім літ правди не казати. І що тут його у світі Божому робити?"

Доорав Іван поле й вертається додому, як звичайно, ввечері. А Хівря на воротах стоїть і вже здалека кричить:

— Чи ти чув, чоловіче, що в Горпини ще позавчора корова близнят привела? Два бички, як писані!

— То щастя їй Боже! — відповідає Іван.

— Щастя Боже?! — аж у поли вдарилася Хівря.— Та бодай би вони їй до вечора подохли!

— Схаменися, жінко! — злякався Іван. — Чи ти Бога не боїшся? Та чого клянеш?

А Хівря б'є кулак об кулак і кричить ще дужче:

— Клену, клену і буду клясти, бодай їй сей та й той! Третій день, як корова отелилася, а вона мені й слова не сказала! У нас іще зроду корова близнят не привела, а як приведе одно, то я зараз даю всім знати, не криюся, як та клята відьма! Коли б не кума Параска, спасибі їй, то я б і досі не знала. Такі в нас сусіди!..

Вже нічого Іван не сказав, сховав горщика з червінцями у купі гною, повечеряв і ліг спати. А на другий день ранком каже до Хіврі:

— Звелів мені пан піти сьогодні рибу у ставку порахувати. То я й піду.

— То й іди.

Пішов Іван, але не до ставка, а до міста. Накупив усяких ласощів і солодких бубликів та й вертається додому. А, йдучи через ліс, зустрів лісничого, що ніс упольованого зайця.

Привітався Іван з лісничим і каже:

— Продайте мені, пане лісничий, зайця.

— А ти ж маєш гроші?

— Та маю. Оце продав поросятко в місті на базарі.

Відкупив зайця, а тоді вже обходом і пішов до панських ставків. Витягнув одну вершу, вибрав з неї рибу, замість риби, запхав туди застреленого зайця, а з рибою вернувся знову до лісу та й порозкидав її попід кущами. А, прийшовши у подвір'я, торбу з ласощами та бубликами під стріху заховав і тоді вже — до хати.

— Ну що? — питає Хівря. — Порахував рибу?

— Та порахував.

— А багато було?

— Та багато. Коли б усю поскладати на вози, то було б дванадцять повних і ще три рибини зверху.

Полягали спати, і, як Хівря вже добре заснула, Іван устав потихеньку, витягнув торбу з-під стріхи, порозвішував ласощі й бублики на вербі біля хліва і знову ліг.

А Хівря ранком устала, пішла свиням їсти давати та й угледіла бублики. Вбігла прожогом назад у хату і кричить:

— Іване, Іване, ану вставай скоро та подивися, яке диво сталося!

— Яке там диво? — питає Іван, наче зовсім сонний.

— Та ходи подивися!

Почухався Іван, протер очі й вийшов за Хіврею надвір.

— Чи ти бач! — сказав. — Бублики на вербі! Таке чудо буває хіба у тисячний рік і тисячний день.

— Як, як? — питає Хівря.

— Та так, — відповідає Іван: — кожного разу, як минає рівно тисяча літ і тисяча днів, то стаються всякі дива: на вербі бублики родяться, у верші зайці ловляться, а в лісі може риба притхнутися.

— Ой, Господи! — аж не тямиться з радощів Хівря! — І родилася і христилася, а такого ще не бачила і не чула! Ой, Івасю, голубчику, та зриваймо мерщій ці бублики та й їймо! У мене вже слинка котиться!..

А Іван на те:

— Зривай, зривай, але їсти — зась! То панські бублики — треба йому віднести.

— А не діжде він! — лютиться Хівря. — Бублики на нашій вербі вродили, а не на його! Та, видно, такі добрі та солодкі, що я ще й зроду таких не куштувала. А панисько там щодня такими обжирається. Нічого не віддаваймо! Збираймо та й їймо самі!

— То збирай і їж, — каже Іван, — а я на них і дивитися не хочу. Як пан довідається і поспитає, то моя хата скраю — так і знай!

— Не бійся, не довідається.

Пострушувала Хівря і бублики і пундики з верби, що з'їла, то з'їла, що дітям дала, то дала, а решту сховала і каже до чоловіка:

— А що то ти казав про зайців і про рибу?

— Та казав, що можуть зайці у верші ловитися і риба в лісі притхнутися.

— Як це притхнутися? Що воно таке?

— Ну, таке, що риба з води вилазить і в лісі поміж деревами лягає.

— Ой, Івасю, ой голубчику, та ходімо тих зайців і ту рибу пошукаймо! — благає

Хівря.

— А навіщо тобі? — питає Іван. — Однаково ж ні зайці, ні риба не наші, а панські. Тож хай пан іде собі та й шукає.

— Та, Івасю, я лишень хочу подивитися, чи воно правда! Ходімо!

— То й ходімо, коли вже так хочеш...

От повів Іван Хіврю до ставка, витягнув ту вершу, що в ній був заяць, і показує.

Хівря лишень у поли вдарилася:

— Оце диво! Оце чудо! І родилася і христилася, а такого не бачила й не чула! Берім же, Івасю, того зайця та й несім додому. Злупимо з нього шкуру, а я спечу, та й буде нам обід.

— Не хочу я твого обіду, — каже Іван. — Ти зараз по селі роздзвониш, пан довідається та й з мене шкуру злупить.

— Та, Івасю, та я нікому й словечка не скажу, хай мені язик усохне! — присягає Хівря.

Але Іван не йме віри.

— Як хочеш, — каже, — бери сама, а я до нього й пальцем не торкнуся.

Загорнула Хівря зайця у хвартух і знову до чоловіка:

— Ой, Іване, ходімо ж іще у ліс. Хочу подивитися, як то риба притхнулася.

— Хоч і притхнулася, — каже Іван, — та не наша — панова. Шкода задаром ноги збивати.

— Оце диво! Оце чудо! І родилася і христилася, а такого не бачила...

Але Хівря так просить:

— Та ходімо, Івасю, хай хоч подивлюся.

— То й ходімо.

Повів жінку в ліс на те місце, де рибу порозкидав і показав. Знову дивується Хівря, знову каже, що і родилася й христилася, а такого чуда не бачила.

— Забираймо ж цю рибу, — просить чоловіка, — та несімо додому, а я почищу та й доброї юшки наварю.

Але Іван "ні" та й "ні".

— Тебе пан як почистить, — каже, — то летітиме з тебе луска ще краще, ніж з оцієї риби.

Але Хівря й рибу позбирала у хвартух. Принесла все додому, рибу зварила, зайця спекла, сама наїлася й дітей нагодувала. Тільки Іван нічого з того і не покуштував.

Але Хівря, як Хівря. Хоч і присягала чоловікові, що нікому нічого не казатиме, так невитримка ж! Ледве губи після обіду обтерла — і зараз же по селу майнула:

— Ой, людоньки! Ой, сусідоньки! Та чи ви знаєте, які дива бувають у тисячний год і тисячний день? На вербі бублики родять, зайці у верші ловляться, а риба з води вилазить і в лісі попід деревами притихається!..

Люди слухають і лишень плечима потискають.

— Не чули такого, — кажуть. — Чули лишень, що на вербі груші ростуть, а дурні в таке вірять.

— Та Господи! — присягає Хівря. — Та я вам істинну правду кажу! Та я ж достеменнісенько[4] знаю!..

А люди далі кепкують. Розказала б Хівря їм усе до кінця, так пана боїться, щоб не поспитав за бублики, і за зайця, і за рибу. Так ні з чим і додому вернулася.

От живуть вони далі. Іван щотижня чи там що два витягне червінця з-під гною і купить то поросятко, то пару овечок, а далі й волів пару, ба й воза кованого і чумацьку мажу[5]. А на весну пішов до пана та й відпросився чумакувати: у Крим по сіль поїхав. Правда, що заробив, — половину панові мусів оддати, але й собі половина лишилася. На другий рік знову поїхав і на третій також. Краще стало родині жити, а люди казали:

— Тому Іванові йде, як з води. Десь, мабуть, упіймав щастя за хвіст.

Так минуло сім літ. Аж одного дня почув Іван, що пан дуже в карти програвся і грошей до зарізу потребує. Має навіть частину землі й кріпаків продавати.

То Іван зараз і пішов до панського двору. Так і так, мовляв, хочу з усією сім'єю на волю викупитися і землі придбати. А пан зрадив.

— Давай сто червінців, — каже, — то випущу тебе на волю і ще шмат поля одріжу.

Зараз таки папір списали, печатки прибили, Іван гроші відрахував і вертається додому вже вільним чоловіком. Та такий радий та такий веселий, що на radoсах і признався Хіврі.

— Знаєш, — каже, — жінко, а це ж ми вільними стали і поле придбали за дідовий скарб, який я на панському полі виорав.

— Та не бреш! — дивується Хівря.

— Не брешу, ні, чисту правду говорю.

І розказує все, як воно сталося.

— Коли ж то було? — питає Хівря.

— А було ще тоді, як Горпинина корова близнят привела.

Як не скочить же Хівря, як не зверещить:

— Ах ти ж такий-сякий! То Горпина від мене з бичками-близнятами три дні крилася, а ти зі скарбом аж сім літ!? Та бодай же тобі се і те! Та хай же я сама лусну, як не піду зараз до пана і не розкажу йому всього!..

— Та чи ти жінко, при своєму розумі?! — злякався Іван. — Хочеш знову у кріпацькому ярмі ходити?

— І ходитиму, і ходитиму! — Хівря на те. — І ти ходитимеш, щоб знав, як від жінки критися!

І побігла до панського двору.

— Паночку! — репетує. — Ёвалт! Рятуйте! Мій чоловік мене сім літ душив, а вас обікрав!

— Як то обікрав? — дивується пан.

— А так: він виорав на вашому полі горщик із червінцями і за них викупився на волю, ще й поле у вас купив.

Ох, як розлютиться пан на таку новину, як затупає ногами.

— Зараз мені того злодія приведіть! — кричить. — Я йому покажу, де раки зимують!

Метнулися панські гайдуки, вхопили Івана і приволокли до двору.

— То ти так?! — наскакує на нього пан. — Моїм золотом від мене викупився, ще й шмат поля видурив?!

— Хто вам такого наговорив, пане? — ніби дивується Іван.

— Та твоя жінка! Віддавай мені зараз усе золото, що на моєму полі виорав, і той папір з печатками, бо я тебе, вражий хлопе, звелю канчуками на смерть засікти! Та я тебе у в'язниці згною!..

— Ба ні, — каже Іван, — паперу з печатками я вам, пане, не віддам. А моїй жінці ви не вірте, бо в неї в голові клепки бракує. Таж самі знаєте, що я чумакую і на вашому полі вже давно з плугом не ходив.

А Хівря:

— Ага, ага, не ходив! Це було ще перед тим!

Метнулися панські гайдуки, вхопили Івана і приволокли до двору.

— Коли саме? — питає пан.

— Та було, паночку, — каже скоренько Хівря, — саме у той день, як Параска мені сказала, що Горпинина корова близнят привела. Там такі були бички, як писані!

— А кат же тебе, бабо, знає, коли тобі хто про писані бички оповідав! — розсердився пан. — Ти мені толком кажи!

— Скажу, паночку, скажу! — спішить Хівря. — Це було день перед тим, як ви загадали моєму чоловікові у ваших ставках рибу порахувати.

Пан лишень очі вирячив:

— Не верзи, бабо, дурниць! Я такого ніколи не загадував!

— Ой загадували, паночку, загадували! — Хівря своєї. — А мій чоловік нарахував тієї риби стільки, що було б на дванадцять повних возів, і ще три рибини зверху zostалися б.

— Та чи ти впилася, бабо?! — ще дужче сердиться пан. — Коли це таке було?

— Та було, паночку, саме перед тисячним роком і тисячним днем.

— Що таке?! — зовсім спантеличився пан. — Що то за тисячний рік і тисячний день?!

— Ой, паночку, та хіба ж ви не знаєте? Та то було у той рік, як на нашій вербі бублики вродили, і як у ваші верші зайці ловилися, і як у вашому лісі риба притхнулася.

Пан з лиха лишень плюнув.

— Бачу, — каже, — що в цієї баби й справді не всі вдома[6]. Дайте їй сотню канчуків за те, що мені голову морочила, і виженіть з двору.

Та Івана жаль за серце стиснув: усе ж, як не як, а рідна жінка.

— Майте Бога в серці, пане! — просить. — Бачите самі, що жінка не сповна розуму. Змиლოსердіться!

— Гаразд, — каже пан, — знай моє милосердя: хай буде не сто, лишень десять — і за те подякуй.

Обернувся і пішов у покої.

Розтягнули гайдуки Хіврю на колоді, всипали десять канчуків і вигнали з двору.

Йде вона додому й плаче, а Іван збоку ступає і питає:

— А що, Хівре, навчили тебе розуму?

— Ой навчили, Іване, навчили! — хлипає Хівря. — Ще зроду такою мудрою не була. Тепер уже не здуриш мене ані рибою, ані зайцем, ані бубликами, ані тисячним роком і тисячним днем. Та вже нікому нічого не казатиму, щоб люди з мене ще дужче не сміялися.

Переніс Іван хату з села на свій ґрунт, і подружжя зажило у згоді. Після панських канчуків Хівря навчилася тримати язика на припоні й не бігала по сусідах розносити і своє й чуже сміття. За це люди почали її шанувати, хоч і далі зі звички позаочі називали язикатою.

Та й по нинішній день про кожну жінку, яка любить багато непотрібного говорити, встряє у чужі справи й оповідає одним усе, що почула від інших, кажуть: "Оце язиката Хівря".

[1] Мати "слизький язик" означає бути людиною, якій не можна нічого довіряти по секрету.

[2] Нехарапутниця — нехлюя.

[3] Чепіги — ручки від плуга.

[4] Напевно, точно.

[5] Великий критий віз із грубими колесами.

[6] "Не мати всіх удома" — бути придуркуватим.